

aukkoineen ja ongelmineen vähiten huonona totuusteorian, kuitenkin niin että itse korrespondenssin käsitteen on luonteeltaan *sosiaalinen sopimus*, ei sen enempää? Silloin olen ”objektivistä”, vieläpä itielin.

Lopuksi: Hurun — paljon enemmän kuin Pekosen — ajattelutavan suuri *pragmaattinen* ongelma on, että lähes sokea tuijottaminen ainoastaan symboliseen alentaa kansalaisen toimintakykyä sitäkin, mikä se muuten voisi olla. Kirjoitan tätä puheenvuoroa kunnallisvaalipäivän iltana ja Yhdysvaltain presidentinvaalien odotetun tunnelmissa ja tuumiskelen, että jos lapsetkin saisivat äänestää, heidän valintojensa ainoa perusta olisi varmaan symbolinen.

Pertti Hemánus

Myöhäismodernia mediafilosofiaa

VATTIMO, Gianni. *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Suom. Jussi Vähämäki. Gaudeamus, Helsinki [i.v.=] 1991. 84 s.

Tiedotusoppineet eivät ole toistaiseksi havahtuneet joukolla huomaamaan, minkälaisen aarteen vartijoiksi heidät on pantu. Monella suunnalla tiedotusopin ulkopuolella ollaan nimittäin vakuuttuneita siitä, että yhteiskuntakehityksen nykyvaiheelle — oli sitten kyse taloudesta, politiikasta tai kulttuurista — on tunnusomaista joukkoviestintien avainrooli. Ehkä radikaaleimman muodon tämä media- ja varsinkin televisiokeskeisyys on saanut postmodernismikeskustelussa. Tarkasti ottaen postmodernistisen ajattelun ohjelmasta seuraa, että jälkimodernin maailman avaintiede on tiedotusoppi, joukkoviestintään ja medioihin keskittyvä tiede. Jos näin on, tiedotusoppineiden äänen pitäisi myös kuulua nykyistä selvempänä diagnooseissa omasta ajastamme, koska heillä jos kellään luulisi olevan tietoa siitä, mitä medioille on tapahtumassa.

Gianni Vattimon *Läpinäkyvä yhteiskunta*, joka on tuoreeltaan (alkuteos ilmestyi 1989) käännetty suomeksi Gaudeamusen ”Eurooppalaisia ajattelijoita”-sarjassa, liittyy keskusteluun jälki- tai kuten tekijä myös sanoo myöhäismodernin kulttuurin mediuuhteesta. Tekijä on vuonna 1936 syntynyt filosofi, joka työskentelee Torinon yliopiston filosofisen hermeneutiikan ja tulkinnan tekniikoiden laitoksessa. 1980-luvun puolivälistä alkaen Vattimon teoksia on käännetty lisääntyvässä määrin, niin että tällä hetkellä hänestä saanee jo esimerkiksi englanniksi pintaa syvemmälle ulottuvan otteen. Mikäli *Läpinäkyvä yhteiskunta* antaa tiivistelmän tekijänsä tavoitteista, mediafilosofian nykykeskustelusta kiinnos-

tuneen kannattanee jatkaa suomenos- ta pitemmälle Vattimon parissa.

Viestintä- ja yhteiskuntateoreettisesti ehkä suurin tie Vattimon teoksen luonnehdintaan kulkee kyberetiikan kautta. Siinä missä kyberetiikan suurena tavoitteena on ollut perustella viestinnän avulla tapahtuva järjestelmien itseohjautuvuus, Vattimo pyrkii kuvaamaan maailmaa, jossa viestinnän tehtävänä on yhteiskunnan itseohjautuvuuden tekeminen mahdolliseksi. Tämä on samalla Vattimon kriittisen ajattelun lähde, sillä yhteiskunnassa, jota määrityksen mukaan on mahdoton hallita, sosiaalisen kontrollin keinot harvenevat. Näin Vattimo pyrkii tyhjentämään erilaisen (Horkheimerista ja Adornosta Foucault'hon kulkevan) weberiläistyypin ajattelun, jonka mukaan modernin yhteiskunnan kehitys kulkee kohti kurinalaistumisen lisääntymistä ja sosiaalisen kontrollin täydellistymistä.

Siirtymä yhteiskunnan itsehallinnan ihanteesta sen mahdottomuuden ihanteeseen merkitsee samalla siirtymää modernista jälki- tai myöhäismoderniin ajatteluun. Tämän muutoksen ymmärtämisen avaimen tarjoavat Vattimolle joukkoviestimet. Se, miten mediat syövyttävät modernin maailman ydintä, tapahtuu ymmärtääkseni seuraavaan kaksivaiheeseen tapaan. Ensinnäkin radio, televisio ja lehdistö lisäävät räjähdysmäisesti viestinnän määrää ja antavat puheoikeuden yhä uusille alakulttuureille ja vähemmistöille. Toiseksi joukkoviestimet alkavat yhä selvemmin muodostua omaksi todellisuudekseen, ei ainoastaan todellisuuden tulkinnoiksi, mikä tarkoittaa, että ne irrealistavat ”ensimmäistä” maailmaa. Kun medioiden ja todellisuuden välinen ero suhteellistuu, suhteellistuu myös itse todellisuus ja sen ote ihmisistä höltyy. Juuri tässä on joukkoviestintien nykyinen emansipaatiotehtävä: päästää ihmiset ns. todellisuuden painolastin alta.

Mikäli kuvaukseni on oikea, Vattimon mediafilosofia koskee kahta tiedotusopin peruskysymystä, joukkoviestintien toteuttamaa sananvapautta ja niiden ratio-

naalisuutta (objektiivisuutta, informatiivisuutta, esteettisyyttä tms.). Vattimon ratkaisuna on samastaa ns. informaattioräjähdys sekä puhe- tai viestintäoikeuden laajenemiseen että medioiden itsenäistymisen aiheuttamaan ihmisten todellisuuskäsityksen ohenemiseen. Kuten alussa totesin, molenmpien kysymysten käsittelyssä tiedotusopilla ja tiedotusoppineilla on sanansa sanottavana. Yritän sitä seuraavassa.

Vattimon, kuten monen muunkin postmodernistin, argumentaatio lepää sen väitteen varassa, että joukkoviestinten ei ainoastaan määrän vaan — mikä tärkeämpää — myös laadun moninaistuminen on toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut tosiseikka. Toisin sanoen erilaisten vähemmistöjen ääni on ratkaisevasti pluralisoitunut joukkoviestintää siitä, mitä se joskus aiemmin on ollut. En ole kuitenkaan läheskään vakuuttunut siitä, että radion, television ja lehdistön (nämä ovat Vattimon nimeämät mediat) tutkimus tukee, ainakaan kiistatta, väitettä. Voisin hyvinkin kuvitella, että vaikka mediaimperialismin ajatus on paljossa torjuttu, niin päinvastainen mediapluralisminkaan teesi ei ole ilman huomattavia lievennyksiä sen kestävämpi. Tunnetustihan jatkuvan kiistelyn aiheen muodostaa se, tuovatko lisääntyvät radio-asetmat ja tv-kanavat mukanaan myös vastaavan ohjelmiston monipuolistumisen. Jotta Vattimon näkemys saisi empiiristä tukea, suhteen tulisi olla varsin lineaarinen, mikä on epäuskottavaa. Ainakaan lehdistön osalta kehitys ei, edes pinnalta katsoen, näyttäisi tukevan Vattimoa.

Vattimon mediafilosofian toinen puoli, joukkoviestinten muodostuminen todellisuudeksi todellisuuden ylle, siirtää tarkastelun medioiden ja vastaanottajien suhteeseen. Itse asiassa Vattimo toistaa tässä 1950-luvulla kukoistaneen massakulttuurikeskustelun teemoja; siinä missä 1950-luvulla enemmistö piti populaarikulttuurin eskapistista luonnetta ja sen vaikutuksia kielteisinä, Vattimo pitää niitä myönteisinä. Vattimon argumentaatio näyttää kuitenkin edellyttävän monien

massakulttuureetikkojenkin aikaan piiloisesti hyväksymän lääkeruiskujatuksen, jonka mukaan sanoma ja vaikutus vastaavat toisiaan. Siitä, että medioiden maailmasta muodostuu itseviä tulkintojen kaaos, ei näet seuraava, että joukkoviestinten vastaanottajien maailmankuva muuttuu fragmentaariseksi ja todellisuuden ote heistä alkaa hellittää. Itse asiassa empiirinen vastaanottotutkimus korostaa nykyään täysin päinvastaista, vastaanottajien hallintaa ja todellisuussidettä (television katsojat, myös lapset, erottavat tv-maailman sen ulkopuolisesta todellisuudesta). Vaikka tällaisella tutkimuksella onkin tulkittu ongelmia ratkottavanaan, sanottu kasaa pikemmin kuin keventää Vattimon todistustaakkaa.

Minusta näyttääkin, että Vattimon mediafilosofian yksi keskeinen ongelma on sen liiallinen mediakeskeisyys. Jotta olisi uskottavaa, että joukkoviestinten maailmankuvien moninaistuminen puhkoo reikiä medioiden käyttäjien todellisuuskäsityksiin, tulisi osoittaa, miksi nykyihmiset ovat alttiita tällaisille vaikutussuhteille. Muuten liikutaan kehässä. Osin Vattimo murtaa kehää kirjansa jälkiosassa kehittelemällä myöhäismodernin kulttuurin esteetiikkaa Walter Benjaminin ja Martin Heideggerin pohjalta. Ideana on suunnilleen se, että esteettisen kokemuksen täyteläisyyttä ja taideteoksen autonomiaa ("auraa") korostava esteetiikka on myöhäismodernin ajan oloissa murtunut ja sen on korvannut vieraantuneisuuden tai kodittomuuden kokemus ja esteetikan mallialueen siirtyminen korkeakulttuurista massakulttuuriin. Näin Vattimolle, kuten taas monille muillekin postmodernisteille, massa- tai populaarikulttuuri muodostuu nykykulttuurin ja medioiden ytimeksi.

Vattimon mediafilosofia on näin mediaestetiikkaa, ja se liittyy siihen esteetikan rehabilitointiin, joka on ollut käynnissä postmodernistien keskuudessa (aiheesta ks. Wolfgang Welschin artikkelia "Esteettisen ajattelun ajankohtaisuudesta", *Tiede & edistys*3/1991). Tarpeellisen

lähtökohdan esteetikan ymmärtämiselle tarjoaa tällöin Kant, joka *Arvostelukyvyn kriteerissään* liitti esteettiseen arvostelmaan kaksi piirrettä, yleispätevyyden ja yhteisöllisyyden. Näistä Vattimo hylkää yleispätevyyden; myöhäismodernissa monien äänien maailmassa makukymyksiin ei ole universaaleja, ainoastaan paikallisia, vastauksia. Mutta Vattimo hyväksyy toisen Kantin kriteereistä, esteettisen kokemuksen sosiaalisuuden (esteettistä on se, mikä liittyy ihmiset yhteen). Populaarikulttuurin strateginen merkitys on nyt siinä, että se mahdollistaa yhteisöjen moninaistumisen, kun eri makukulttuurit saavat olemassaolon oikeutuksensa; samalla se pinnallisen ornamenttisuuteensa nojalla on ormaian rapauttamaan käsitystä todellisuudesta. Edelliseen tehtävään korkeakulttuuri on liian yhdenmukaistavaa, jälkimmäiseen liian vakavaa ja raskasta. Siksi Vattimo asettaa poliittisen toivonsa populaarikulttuuriin: se, jos mikään, perustaa modernin ajan jälkeisen maailman.

Vattimon myöhäismoderni esteetiikka murtaa kuitenkin vain osaksi aiemmin viittaamani noidankehän, sillä sekin perustuu keskeisesti mediävälitteiseen massakulttuuriin. Sitä kautta Vattimon tarkastelu avautuu silti Heideggeriin, jonka sovellutusta Vattimon radikaalihermeneutiikka paljossa on. Filosofisessa mielessä Vattimon mediafilosofia perustuu erityisesti Heideggeriin ja hänen analyysiinsä sekä länsimaisen ajattelun luonteesta että modernista teknisestä maailmasta siitä luopumisen ajankohtana, mikä olisikin otettava lähtökohdaksi sen filosofisessa arviossa.

Edellä olen omalta osaltani yrittänyt viitoittaa tietä kulttuuri- ja mediafilosofian sekä tiedotusopin väliselle keskustelulle. Gianni Vattimon älykäs ja haastava teos antaa siihen kaikki mahdollisuudet, mistä on syytä kittää Jussi Vähämäen elävää suomennosta ja Gaudeamuksen kielimuurien yli kurkottavaa "Eurooppalaisia ajattelijoita" -sarjaa.

Tarmo Malmberg